

УДК 159.96

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1\(1\)-250-257](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1(1)-250-257)

Клименко Анастасія Сергіївна, доктор філософії в галузі 28 публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», директор центру підвищення кваліфікації кадрів, доцент кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій, Національний університет «Одеська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-5831-8025>

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБОВОГО СКЛАДУ НА ВІЙСЬКОВІЙ СЛУЖБІ

Анотація. У статті розглядається психологічна стійкість як ключовий елемент в системі кадрового менеджменту військової служби. Підкреслено ключове завдання психологічної підготовки військовослужбовців у формуванні стійкості до психотравмуючих ситуацій, що можуть виникнути під час виконання бойового розпорядження. Визначено, що стійкість представляє собою динамічний процес, який піддається тренуванню, взаємодію між індивідом, його життєвим досвідом та сучасним життям під час забезпечення національної безпеки. Наведено результати статистичних досліджень щодо явища психологічної стійкості під час світових війн та військових конфліктів, що переконливо підтверджують необхідність формування та забезпечення цієї якості у військовослужбовців. Проаналізовано останні наукові напрацювання фахівців, щодо визначення та основних ознак психологічної стійкості. Встановлено, що в межах сучасних наукових досліджень психологічна стійкість розглядається як характеристика особистості, яка дозволяє впоратися з життєвими труднощами, витримувати негативний вплив обставин, зберігати ефективність під час різних випробувань.

Досліджено офіційні документи в яких визначено поняття психологічної стійкості на загальнодержавному рівні, що підкреслює актуальність розвитку психологічної стійкості серед військовослужбовців, оскільки вони можуть знаходитися в різних стресових ситуаціях та екстремальних умовах. Такі кроки в сфері психологічного забезпечення свідчать про розуміння важливості психологічної готовності для ефективної військової служби в умовах військових конфліктів та сучасних війн.

Розглянуто сутність психологічної стійкості, її вплив на військовослужбовців, а також сучасні підходи до її формування.

Виокремлено чинники, що впливають на психологічну стійкість військовослужбовців серед яких: професійний стрес, відокремленість від сім'ї,

необхідність витримувати фізичне та емоційне навантаження, а також взаємодію з колегами в умовах високого ризику.

Запропоновано підходи до формування психологічної стійкості особового складу на військовій службі до яких належить: тренування стресостійкості, комплексні психологічні програми підтримки, індивідуальний підхід, використання сучасних технологій, спеціальні психологічні курси підвищення кваліфікації.

Ключові слова: психологічна стійкість, стесостійкість, кадровий менеджмент, військова служба, військовослужбовець, національна безпека.

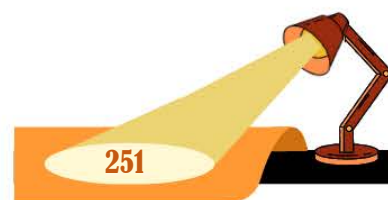
Klymenko Anastasiya Serhiyivna, Doctor of Philosophy in the field of 28 public management and administration, specialty 281 "Public management and administration", director of the center for personnel training, associate professor of the department of local self-government and development of territories, National University "Odesa Polytechnic", <https://orcid.org/0000-0002-5831-8025>

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF PERSONNEL IN MILITARY SERVICE

Abstract. The article explores psychological resilience as a key element in the personnel management system of military service. It emphasizes the crucial role of psychological training in fostering resilience to psychotraumatic situations that may arise during the execution of combat orders. It is defined that resilience is a dynamic process subject to training, involving the interaction between the individual, their life experience, and contemporary life in ensuring national security. The results of statistical studies on the phenomenon of psychological resilience during world wars and military conflicts convincingly confirm the necessity of developing and ensuring this quality among military personnel. Recent scientific works on the definition and main characteristics of psychological resilience are analyzed. It is established that within the framework of modern research, psychological resilience is considered a personal characteristic that enables coping with life difficulties, withstanding the negative impact of circumstances, and maintaining effectiveness during various challenges.

Official documents defining the concept of psychological resilience at the national level have been examined, underscoring the relevance of developing psychological resilience among military personnel who may find themselves in various stressful situations and extreme conditions. These initiatives in the field of psychological support demonstrate an understanding of the importance of psychological readiness for effective military service in the context of military conflicts and modern warfare.

The essence of psychological resilience, its impact on military personnel, and contemporary approaches to its formation are discussed.

Factors influencing the psychological resilience of military personnel, including professional stress, separation from family, the need to endure physical and emotional burdens, and interaction with colleagues in high-risk conditions, are highlighted.

Approaches to the formation of psychological resilience in the military personnel are proposed, including stress resilience training, comprehensive psychological support programs, individualized approaches, the utilization of modern technologies, and specialized psychological training courses for skill enhancement.

Keywords: psychological resilience, stress resilience, personnel management, military service, military personnel, national security.

Постановка проблеми. Особливості військової служби Збройних Сил України визначають необхідність формування та зміцнення психологічної стійкості особового складу у відповідь на вплив різних чинників під час виконання службових завдань, особливо в умовах довготривалих бойових дій. Психологічна стійкість допомагає ефективно реагувати на складнощі та непередбачені зміни, знижує рівень страху, тривоги та напруги, а також контролює емоції в цілому. Це дозволяє уникнути ризикованої поведінки та забезпечує успішне виконання службових завдань.

Психологічна стійкість повинна розглядатися як ключовий елемент в системі кадрового менеджменту в українських військових формуваннях і характеризуватися як здатність кожного окремого військовослужбовця, командира територіальних (оперативних) командувань, начальника військової частини ефективно адаптуватися, відновлюватися та вдосконалюватися в умовах ризику, викликів, небезпеки, складнощів та будь-яких неочікуваних явищ. Стійкість представляє собою динамічний процес, гнучкий і піддається тренуванню, включаючи взаємодію між індивідом, його життєвим досвідом та сучасним контекстом життя під час забезпечення національної безпеки.

Одним із ключових завдань психологічної підготовки військовослужбовців є формування у них стійкості до психотравмуючих ситуацій, що можуть виникнути під час виконання бойового розпорядження. Незважаючи на те, що командири в цілому розуміють важливість готовності своїх підлеглих до виконання бойових завдань, вони, на жаль, часто недооцінюють значення психологічної стійкості у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своєму дослідженні М. Бочаров здійснив оцінку рівня психологічної стійкості особового складу в управлінні підрозділами військ та запропонував шляхи впровадження методик у діяльність системи управління військовими частинами і підрозділами Збройних Сил України з урахуванням перспектив впровадження стандартів НАТО [1]. У цьому ж контексті, С. Васильєв визначив основні результати

емпіричного дослідження психологічних умов розвитку психологічної стійкості (резилієнсу) у військовослужбовців у процесі базової загальновійськової підготовки у контексті впровадження методологічних підходів армій країн НАТО, компетентнісного підходу (психологічного фітнесу) [2]. В. Мороз представив досвід формування і забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців армії США, приділивши увагу участі командира у формуванні в особового складу стійких та ефективних механізмів подолання, спрямованих на попередження виникнення проблем з поведінковим станом, розглянув пріоритетні програми, підходи, заходи, фактори, методи для забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців [4]. Під час повномасштабного вторгнення вже з'явилися наукові дослідження, де охарактеризовано основні аспекти розвитку психологічної стійкості військовослужбовців при виконанні бойових завдань за авторством Ю. Попика [5].

Мета статті - розглянути сутність психологічної стійкості, її вплив на військовослужбовців, а також визначити сучасні підходи до її формування у особового складу на військовій службі.

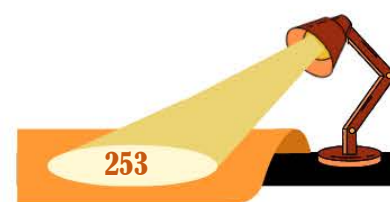
Виклад основного матеріалу. Опубліковані матеріали та статистичні данні щодо явища психологічної стійкості переконливо підтверджують необхідність формування та забезпечення цієї якості у військовослужбовців. Наприклад, під час Першої світової війни в армії США майже 100 000 військових постраждали від психічного перенапруження та бойових стресів, а під час Другої світової війни ця цифра становила 1 мільйон осіб.

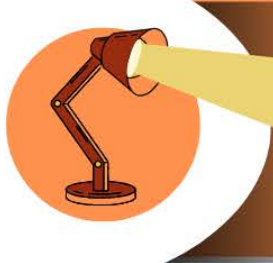
У війні в Кореї психологічні втрати американських військ становили 4 особи на кожні 1000 військовослужбовців, а воєнні події у В'єтнамі призвели до 7 випадків на ту саму кількість військовослужбовців.

Під час військового конфлікту між Ізраїлем і Ліваном, 9% ізраїльських солдатів і офіцерів були виведені зі строю через психологічну нестійкість і втрату бойової активності [3].

Військові психологи, управлінці на різних рівнях влади стверджують, що при належній психологічній стійкості військовослужбовців та володінні ними методами і прийомами психічної саморегуляції більше половини тих, хто постраждав, можуть бути відновлені до виконання бойових розпоряджень протягом 1-3 діб. Згідно з прогнозами експертів США, до 50% загальних втрат в сучасних війнах можуть бути пов'язані з психогенними чинниками.

Психологічна підготовка особового складу представляє собою комплексний та систематизований процес, спрямований на розвиток у військовослужбовців психічної стійкості та готовності до дій у бойових умовах, в складних ситуаціях, при стрімко змінюючій обстановці, тривалій нервово-психічній напрузі, подоланні труднощів, пов'язаних із виконанням військових обов'язків як у мирний, так і воєнний період [3].

У межах дослідження було проаналізовано останні наукові напрацювання фахівців, щодо визначення та основних ознак психологічної стійкості.

Визначення психологічної стійкості (резилієнсу), включає підтримку опірності (резистентності) у процесі загальновійськової та бойової підготовки та розвиток життестійкості в системі тренінгових завдань та школи виживання (Васильєв, 2021) [2]. Враховуючи важливість цього аспекту, можна визначити, що навички резилієнтності допомагають військовослужбовцям ефективно протистояти стресовим ситуаціям та викликам на полі бою. Розвиток психологічної стійкості має позитивний вплив на загальну готовність військових до дій у різних умовах та допомагає їм зберігати емоційний баланс під час виконання важливих завдань.

Розуміння психологічної стійкості військовослужбовців пов'язане з цілісними особистісними характеристиками, окремими особистісними якостями, констеляціями різних особистісних факторів, стилем поведінки та ін (Мороз, 2022) [4]. Психологічна стійкість не обмежується лише однією властивістю, але визначається взаємодією різноманітних чинників у складних стресових ситуаціях. Отже, врахування індивідуальних рис кожної особистості та їх вплив на загальний стан психологічної стійкості важливо для розробки ефективних стратегій тренувань та підготовки.

В умовах виконання бойових завдань психологічна стійкість військовослужбовців проявляється у швидкій адаптації воїнів до бойової обстановки, опірності об'єктивним стресорам, здатності утримувати значний рівень напруги, не доводячи організм та психіку до руйнівного стресу (Попик, 2023) [5]. Важливою рисою психологічної стійкості є здатність військових ефективно працювати в умовах великого тиску та стресу, що дозволяє їм залишатися фокусованими на завданнях і уникати негативних наслідків емоційного перевантаження. Така стійкість визначає успішність виконання бойових завдань та впливає на загальну бойову ефективність військових.

Таким чином, в межах сучасних наукових досліджень психологічна стійкість розглядається як характеристика особистості, яка дозволяє впоратися з життєвими труднощами, витримувати негативний вплив обставин, зберігати ефективність під час різних випробувань.

Згідно з наказом Головнокомандувача Збройних Сил України № 305 від 18.10.2021 «Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України», психологічна стійкість визначена, як здатність особи підтримувати необхідний рівень психологічної готовності протягом визначеного часу в конкретних умовах обстановки та швидко відновлювати свій психоемоційний стан після екстремальних (кризових) ситуацій [6]. За цим документом, психологічна стійкість тлумачиться як здатність особи утримувати необхідний рівень

психологічної готовності протягом визначеного часу в конкретних умовах обстановки та швидко відновлювати свій психоемоційний стан після екстремальних (кризових) ситуацій. Це визначення підкреслює актуальність розвитку психологічної стійкості серед військовослужбовців, оскільки вони можуть знаходитися в різних стресових ситуаціях та екстремальних умовах. Забезпечення здатності відновлення психоемоційного стану після подій, що можуть викликати стрес, визначається як важливий елемент забезпечення оптимальної функціональності військового персоналу. Такі кроки в сфері психологічного забезпечення свідчать про розуміння важливості психологічної готовності для ефективної служби в умовах військових конфліктів та сучасних війн.

В умовах сьогодення, де військовослужбовці стикаються з різноманітними викликами та стресовими (екстремальними) ситуаціями, формування психологічної стійкості стає важливим компонентом їхньої підготовки та ефективності. Таким чином, розглянемо сутність психологічної стійкості, її вплив на військовослужбовців, а також сучасні підходи до її формування.

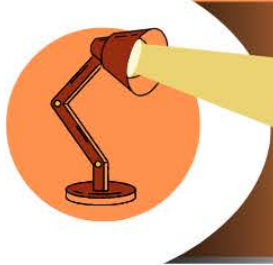
Психологічна стійкість представляє собою здатність індивідів, груп та організацій пристосовуватися, відновлюватися та вдосконалюватися в умовах ризику, викликів, небезпеки, складнощів та криз. Важливо відзначити, що стійкість не є статичним станом, це динамічний процес, який виявляє гнучкість, здатність до тренування та взаємодію з індивідом, його життєвим досвідом та поточними життєвими реаліями під час проходження військової служби.

Військова служба є сферою професійної діяльності, пов'язана із захистом країни та забезпеченням національної безпеки. У військовій службі особовий склад проходить спеціальну підготовку для виконання обов'язків, пов'язаних із забезпеченням обороноздатності, виконанням військових завдань та участі у різних операціях. Включаючи навчання військових навичок, стрілецьку та тактичну підготовку, а також готовність діяти в умовах небезпеки та стресу. Військова служба може бути викликана різними викликами, такими як оборонні операції, миротворчі місії чи надзвичайні ситуації. Для таких ризикованих професій, з точки зору оперативної ефективності та психологічної адаптації, наявність стійкості є вкрай важливою. Навіть при тому, що багато військовослужбовців успішно впораються із стресовими ситуаціями, існує можливість очевидного підвищення рівня стійкості військовослужбовців та їхніх родин.

Отже, виокремлюючи, чинники що впливають на психологічну стійкість військовослужбовців можна зазначити: професійний стрес, відокремленість від сім'ї, необхідність витримувати фізичне та емоційне навантаження, а також взаємодію з колегами в умовах високого ризику.

Сучасні підходи до формування психологічної стійкості особового складу на військовій службі охоплюють різноманітні методи та стратегії,

спрямовані на підвищення емоційної витривалості та адаптації до стресових ситуацій. Визначено основні з них, серед яких:

- *тренування стресостійкості* за допомогою спеціальних вправ та симуляцій, що дозволяють військовослужбовцям навчатися ефективно реагувати на стрес та непередбачені обставини. Такі тренування можуть включати в себе: симуляції стресових ситуацій, методи релаксації, когнітивні стратегії, фізична активність. Тренування стресостійкості спрямоване на покращення здатності особи ефективно функціонувати та приймати рішення в умовах стресу, що є важливим в аспекті особистісного розвитку та професійної діяльності на військовій службі;

- *комплексні психологічні програми підтримки*, які допомагають військовослужбовцям впоратися із стресом та розвивати емоційну стійкість. Основними складовими програми є: індивідуальні чи групові консультації з психологами, тренінги стресостійкості, групи взаємопідтримки, емоційна реабілітація, психологічні курси з управління стресом;

- *індивідуальний підхід* через забезпечення врахування індивідуальних особливостей кожного військовослужбовця при розробці психологічних програм та підходів для максимально ефективного формування його стійкості;

- *використання сучасних технологій* створюючи віртуальна реальність для створення ситуацій стресу та тренування реакцій.

- *спеціальні психологічні курси підвищення кваліфікації* за допомогою навчальних курсів, спрямованих на розвиток психологічної стійкості та ефективного управління стресом у військовому середовищі.

Ці підходи спрямовані на покращення психологічного рівня стійкості військовослужбовців та готовності особового складу до викликів, які можуть виникнути під час військової служби.

Висновки. Формування психологічної стійкості у військовослужбовців визнається критично важливим завданням для забезпечення ефективного проходження військової служби. Сучасні підходи, спрямовані на тренування, підтримку та індивідуальний підхід, відкривають нові можливості для покращення психологічної готовності військового особового складу до викликів, які вони зустрічають під час виконання бойових розпоряджень в Збройних Силах України.

Література:

1. Бочаров М. М. Оцінка рівня психологічної стійкості особового складу в управлінні підрозділами військ (сил) // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського № 1, 2016, с. 88-92.

2. Васильєв С. П. Психологічні умови розвитку психологічної стійкості (резилієнсу) у військовослужбовців у процесі базової загальновійськової підготовки // Вісник Національного університету оборони України № 3 (61) 2021, с. 5-13.

3. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій: методичний посібник / О. М. Кокун, В. В. Клочков, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ: «Центр учбової літератури», 2023. 146 с.

4. Мороз В. М. Огляд досвіду формування і забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців армії США // Вісник Національного університету оборони України №3 (67) 2022, с.80-88.

5. Попик Ю. Психологічна стійкість військовослужбовців при виконанні бойових завдань // Psychology Travelogs №4 2023, с. 121–129.

6. Про затвердження Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту Мініборони України. Наказ, Інструкція, Форма типового документа від 12.09.2022 № 272.

References:

1. Bocharov, M. M. (2006). *Ocinka rivnja psykholohichnoji stijkosti osobovogho skladu v upravlinni pidrozdilamy vijsjk (syl)*. [Translate to English: *Collection of Scientific Papers of the Center for Military-Strategic Studies of Ivan Chernyakhovsky National Defense University of Ukraine*]. Kyjiv: CVSD NUO Ukrainy imeni I. Chernjakhovskogho [in Ukrainian].

2. Vasylijjev, S. P. (2021). *Psykholohichni umovy rozvytku psykholohichnoji stijkosti (rezylijensu) u vijsjkovosluzhbovciv u procesi bazovoji zaghaljnovijsjkovoji pidghotovky*. [Bulletin of the National Defense University of Ukraine]. Kyjiv: Nacionaljnyj universytet oborony Ukrainy [in Ukrainian].

3. Kokun, O. M., Klochkov, V. V., Moroz, V. M., Pishko, I. O., Lozinsjka, N. S. (2023). *Zabezpechennja psykholohichnoji stijkosti vijsjkovosluzhbovciv v umovakh bojovykh dij*. [methodological guide] Kyjiv: «Centr uchbovoji literatury». [in Ukrainian].

4. Moroz, V. M. (2022). *Oghljad dosvidu formuvannja i zabezpechennja psykholohichnoji stijkosti vijsjkovosluzhbovciv armiji SShA*. [Bulletin of the National Defense University of Ukraine]. Kyjiv: Nacionaljnyj universytet oborony Ukrainy [in Ukrainian].

5. Popyk, Ju. (2023). *Psykholohichna stijkistj vijsjkovosluzhbovciv pry vykonanni bojovykh zavdanj*. [Psychology Travelogs]. Khmeljnyckyj: Naukovyj zhurnal «Psychology Travelogs» [in Ukrainian].

6. Nakaz «Pro zatverdzhennja Instrukciji z orghanizaciji profesijno-psykholohichnogho vidboru u Zbrojnykh Sylakh Ukrainy ta Derzhavnij specialjnij sluzhbi transportu Minoborony Ukrainy» vid 12 veresn 2022 roku, №272. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1088-22#Text> [in Ukrainian].

